

**ТЕОРІЯ ІНСТРУМЕНТАЛЯ В ОБ'ЄКТИВНІЙ ГРАМАТИЦІ:
КАТЕГОРІЙНІСТЬ, СТРУКТУРНІСТЬ
(кваліфікація локативно-аналітичної семантики
інструменталія Євгеном Тимченком)¹**

АНАТОЛІЙ ЗАГНІТКО

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця — Україна
Український мовно-інформаційний фонд НАН України
a.zagnitko@donnu.edu.ua; ORCID: 0000-0001-7398-6091

**TEORIA NARZĘDNIKA W GRAMATYCE OBIEKTYWNEJ:
KATEGORIALNOŚĆ, STRUKTURALNOŚĆ
(kwalifikacja lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika
autorstwa Jewhena Tymczenki)**

ANATOLIJ ZAHNITKO

Doniecki Uniwersytet Narodowy im. Wasyla Stusa, Winnica — Ukraina
Ukraiński Fundusz Językowo-Informacyjny Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, Kijów — Ukraina

STRESZCZENIE. W artykule przeanalizowano status znaczenia lokatywno-analitycznego w strukturze narzędnika rzeczownikowego. Dokonano kwalifikacji przestrzeni ogólnej paradygmatu funkcjonalnego i semantycznego narzędnika rzeczownikowego z uwzględnieniem lokatywności statycznej oraz dynamicznej, a także podstawowych tendencji synkretyzmu. Nakreślono podstawy konceptualne interpretacji lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika autorstwa Jewhena Tymczenki. Prześledzono w ujęciu linearnym pozycyjną wewnątrzdzaniową wariantywność lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika, jego fleksję, wewnętrzną wariantywność semantyczną oraz status funkcyjny. Dzięki konsekwentnej analizie kwalifikacji lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika dostrzeżono tendencje utrwalania badanego znaczenia

¹ Дослідження виконано в межах фундаментального наукового проєкту *Об'єктивна і суб'єктивна мовносоціумна граматика: комунікативно-когнітивний та прагматико-лінгвокомп'ютерний виміри* (0118U003137).

w strukturze współczesnego narzędnika rzeczownikowego oraz kierunku redukcji lokatywno-analitycznego znaczenia w strukturze narzędnika, które uwarunkowane zostały przez wewnątrzkategoriálne współdziaływanie pomiędzy przypadkami oraz konkurencją między nimi. To ostatnie zjawisko przejawia się poprzez zastępowanie form lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika rzeczownikowego formami biernika, miejscownika, a częściowo również dopełniacza i celownika. W artykule scharakteryzowano również podstawowy korpus analitycznych morfemów składniowych w strukturze lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika rzeczownikowego. Prawidłowości rozwoju gramatyki obiektywnej odzwierciedlają podstawowe zmiany w ewolucji lokatywno-analitycznego znaczenia narzędnika rzeczownikowego, co potwierdza konkurencja między przypadkami i redukcja części analitycznych morfemów składniowych w syntagmatycznych użyciach narzędnika rzeczownikowego.

Słowa kluczowe: przypadek, narzędnik rzeczownikowy, znaczenie lokatywno-analityczne, znaczenie synkretyczne, lokatywność dynamiczna, lokatywność statyczna, wariantowość linearna, status funkcyjny

THEORY OF INSTRUMENTAL IN OBJECTIVE GRAMMAR:
CATEGORY, STRUCTURALITY
(qualification of located-analytical semantics of instrumental
by Yevhen Tymchenko)

ANATOLII ZAHNITKO

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia — Ukraine
Ukrainian Lingua-Information Fund of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv — Ukraine

ABSTRACT. The status of locative-analytic semantics in the structure of the nominative-ablative case is considered, the total space of the functional-semantic paradigm of the noun-ablative with the diagnosis of static and dynamic locative, the establishment of the main tendencies of syncretism, and the conceptual foundations of the interpretation of the locative-analytic semantics of instrumental by Yevhen Tymchenko are determined. Linear-positional intra-rhetorical variability of nominative-ablative analytical-locative semantics, its flexible marking, internal semantic variability and functional status are elucidated. Through a consistent analysis of the qualification of the analytical-locative semantics of instrumental by the linguist, tendencies of preserving the investigated value in the structure of the modern nominative-ablative and the directions of reduction of the locative-semantic semantics in the structure of the nominative-ablative, due to the intra-category inter-verbal interaction and competition, are revealed. The latter motivates the substitution of forms of locative-analytical semantics of nominative-ablative by the analytical forms of the accusative, local, partly — genitive and dative cases. The main corpus of analytical syntactic morphemes in the structure of nominative-ablative analytical-locative semantics is characterized. The regularities of the development of objective grammar reflect the main tendencies of the noun-ablative evolution of analytical-locative semantics, which proves the inter-case competition and the loss of individual analytic syntactic morphemes in syntagmatic implementations of the nominative-ablative.

Key words: case, nominative-ablative, locative-analytical semantics, syncretical semantics, dynamic localization, static localization, linear possibility, functional status

У сучасній лінгвістиці орудний відмінок досліджений у формально-граматичному² [Тимченко 1926], семантико-синтаксичному [Мразек 1964; Потебня 1958], семантичному [Вихованець 1987; Філлмор 1981], комуникативному [Загнітко 2018] аспектах. Актуальним також постає студіювання орудного відмінка в корпусній граматиці. Водночас привертають увагу спроби розкриття загальновідмінкового значення [Якобсон 1985], диференціювання структури відмінків, з'ясування їхньої ієрархії, установлення напрямів і тенденцій міжвідмінкових транспозицій [Загнітко 2018]. Р. Мразек вирізнив 16 значень орудного відмінка, розмежовуючи з-поміж них семантичні й синтаксичні реалізації. Водночас необхідно наголосити на результатах опрацювання орудного відмінка А. Булигіною [Булигина 1958], О. Потебнею [Потебня 1958] та ін. Важливими є студіювання орудного соціативного й інструментального (Д. Станищева [1958]), орудного в пасивних і безособових конструкціях, а також орудного причини й порівняння [Ходова 1958], обмеження [Гадолина 1958], часу [Малаховская 1958], орудного безприйменикового та прийменникового місця [Булигина 1958], орудного приімненого [Гадолина 1958], тенденцій і напрямів адвербіалізування орудного іменникового [Тихомирова 1958]. О. Потебня розумів збігання у формі орудного декількох відмінкових омонімів (чи омоформ) як суто зовнішню схожість: „Ми звикли, наприклад, говорити про один орудний відмінок у російській мові, але насправді цей відмінок є не однією граматичною категорією, а декількома різними, які генетично пов'язані між собою [...]. Власне в нас декілька відмінків, позначуваних назвою орудного [...]. Не знаючи кількості відмінків у природному сенсі цього слова, звичайно, не можна правильно розмірковувати над тим, чи зменшується їх кількість, чи ні” [Потебня 1958: 64] (переклад автор. — А. З.). Водночас лінгвіст аргументував, що низка функцій іменниково-орудного вирізнялася із системи інших, внутрішньо пов'язаних між собою, відокремила її й тяжіє до інших граматичних категорій, перетинається з ними й утворює нерозривну єдність. На підтвердження цього наведемо приклади адвербіалізування іменниково-орудного часу: *весною, осінню, вечорами* (*Маявся я влітку і взимку, **весною** і **осінню*** /А. Дімаров/; *За десять до дев'ятої **весною** та влітку робочий день у районних установах з восьмої починається, інші півроку — з дев'ятої /біжить в амбулаторію дружина* /В. Дрозд/; *Я вже смакував наперед, як прийде зима і ми будемо **вечорами** лускати смачне насіння* /А. Дімаров/; *Знаю тільки, що в армії він почав серйозно думати про навчання і скінчив **вечорами** середню школу* /В. Дрозд/); орудного способу

² Розгляд локативно-аналітичної семантики в структурі іменникового інструменталія, яку висвітлює Євген Тимченко, продовжує попередні студії автора (Загнітко А., Загнітко Н., *Теорія інструменталія в об'єктивній граматиці: категорійність, структурність* (кваліфікація локативно-синтетичної семантики інструменталія Євгеном Тимченком), [в:] „Лінгвістичні студії / Linguistic Studies“; гол. ред. А. П. Загнітко, 2018, вип. 36, с. 17–26).

дії: *Очамрієш, запаморочишся, голова **обертом** піде, та все швидше, наче колесо з гори; коли в'язи на шиї в тонюсінкий мотузочок зів'ються, назад розкручується, і світ в інший бік кружеляє* (В. Дрозд); *А вона не вмiла навіть спопелити **поглядом**, убити словом якогось там Забуша* (П. Загребельний); *я весь зібрався й **ривком** скочив на ноги* (О. Авраменко, В. Авраменко); *Берн **швидким кроком** зайшов до приймального покою, тихо причинивши за собою двері* (О. Бердник); *Праворуч побачив оповиті легкою млою гори, що здіймалися над містом **амфітеатром*** (В. Чемерис); *Очерет легенько шелестів од вітру, неначе щось повзло в ньому **гадюкою*** (В. Винниченко).

Для О. Потебні „граматична форма є елементом значення слова й рівнорядна з його речовим значенням” [Потебня 1958: 39] (переклад автор. — А. З.), тому наявність декількох значень чи функцій сигналізує про існування декількох форм. Відповідно й форма орудного, з одного боку, свідчить про загальне розуміння відмінка, а з другого, — відбиває наявність декількох відмінків. Наголошуючи на дещо однобічному розумінні форми в такому тлумаченні, С. Кацнельсон констатує, що подібний погляд зумовлював відкидання морфологічних форм „як специфічних одиниць плану й заперечення поліфункційних форм. Там, де декілька значень чи функцій, там, за О. Потебнею, декілька форм. Гранічним виявом такого однобічного погляду є перенесення морфологічних категорій до плану змісту. О. Потебня говорить про декілька функційних «відмінків» усередині кожного відмінка, надаючи морфологічній категорії семантико-граматичну значущість” [Кацнельсон 2001: 125] (переклад автор. — А. З.). Для О. Потебні актуальною поставала автономність і самостійність семантичного плану в граматиці (за С. Кацнельсоном), тому, на думку вченого, „загальне мовознавство важливе й об'єктивне як результат порівняння не окремих значень, а низок значень, і такими значеннями постають не самі значення, а їхні відношення” [Потебня 1958: 33] (переклад автор. — А. З.). Геніальність О. Потебні виявилася у визначенні особливостей нерівнорядності відношень у межах відповідної форми, і, відповідно, у висновку про наявність декількох відмінків. Твердження ж про омонімію відмінкових форм відбиває тяжіння лінгвіста до психолінгвізму в мовознавстві.

У своїх студіюваннях Є. Тимченко ґрунтовно осмислив лінгвістичну спадщину попередників і з оперттям на порівняльно-історичну методологію подав кваліфікований аналіз еволюції іменниково-орудного з виявом основних і / чи неосновних тенденцій розширення і / чи звуження семантичної ємності форми іменниково-орудного, що у своїй парадигмі охоплює субстанційну й несубстанційну семантику. У функційно-семантичній парадигмі іменниково-орудного особливої уваги заслуговує кваліфікація лінгвістом аналітично-локативної семантики іменникового орудного, що не перебувала в розрізі викінчених студіювань. Заявлене й мотивує актуальність дослідження.

Погляди Є. Тимченка на відмінкову систему побіжно вивчали в семантико-синтаксичному аспекті І. Вихованець [Вихованець 1987], О. Межов [Межов 2012], у статусно-рівневому вимірі — Н. Костусяк [Костусяк 2012], у внутрішньореченнєво рольовому вияві — Т. Масицька [Масицька 2016], у комунікативно-апелятивному розрізі — М. Скаб [Скаб 2002] та ін. Метою дослідження постає визначення особливостей кваліфікації аналітично-локативного іменниково-інструментального Є. Тимченком з послідовним окресленням статусу в його структурі окремих аналітичних синтаксичних морфем і встановлення лінійно-позиційного закріплення, семантичного варіювання аналітично-локативного іменниково-інструментального, їхнього маркування. У зв'язку із цим необхідно розв'язати такі завдання: 1) визначити статус іменниково-інструментального аналітично-локативної семантики в граматичній концепції лінгвіста; 2) спроектувати встановлені функційні та лінійно-позиційні різновиди іменниково-інструментального аналітично-локативної семантики на сучасний зріз дискурсивно-текстових практик; 3) схарактеризувати співвідношення і / чи неспіввідношення аналітично-локативної семантики іменниково-інструментального з локативною семантикою інших відмінків; 4) скваліфікувати силові поля іменниково-інструментального аналітично-локативної семантики; 5) окреслити статусні мотивації іменниково-інструментального аналітично-локативної семантики в лінійній структурі речення об'єктивної граматики. Новизна аналізу мотивована обґрунтуванням статусу аналітично-локативної семантики у функційно-семантичній парадигмі іменниково-інструментального загалом та в граматичній концепції Є. Тимченка зокрема. Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні статусу іменниково-інструментального в граматичній концепції Є. Тимченка та кваліфікації іменниково-орудного аналітично-локативної семантики в об'єктивній українській граматиці. Практичне значення студіювання зорієнтоване на використання його результатів у дослідженнях з історії українського мовознавства, створення цілісної концепції об'єктивної граматики української мови, використанні окремих тез в опрацюванні навчальних курсів з актуальних питань історії граматики, еволюції граматичних теорій.

Навіть побіжне ознайомлення з творчим доробком видатного лінгвіста Є. Тимченка переконує, що він здійснив багатоаспектний розгляд іменниково-інструменталія з послідовним розмежуванням у його структурі інструментального місця [Тимченко 1926: 19–28], часу [Тимченко 1926: 28–31], соціативного [Тимченко 1926: 32–33], знаряддя або середника чинності [Тимченко 1926: 33–43], матерії чинності [Тимченко 1926: 43–45], суб'єкта й об'єкта чинності [Тимченко 1926: 51–55] і супровідної чинності чи стану [Тимченко 1926: 63–66], супровідної обставини [Тимченко 1926: 66–71], причинового стосунку [Тимченко 1926: 62–72]. Сучасний термін *орудний* співвідноситься з уживаним Є. Тимченком терміном *інструменталь*. Сьогодні останній термін

здебільшого використовують на позначення відповідної синтаксеми (І. Вихованець [Вихованець 1987] та ін.) чи словотвірної категорії (І. Вихованець [Вихованець 1987], К. Городенська [Городенська 1994: 22–28], М. Ландер [Ландер 2007: 407–411], Л. Мурзіна [Мурзіна 1996: 64–67] та ін.). У центрі уваги перебувають лексична й граматична семантика, словотвірний потенціал інструменталія, вияв тенденцій та умов згортання семантико-синтаксичної структури речення й утворення дериватів інструментальної семантики, співвідношення семантичної та формально-граматичної структур твірних й похідних речень. На позначення такого зразка інструментально-субстанційної семантики використовують також термін *інструментив* (→ *інструментатив*), наголошуючи на його денотативній ролі інструментного типу — позначає „рухливі чи нерухливі прилади, що допомагають агенту виконувати акціональні, інтелектуальні чи творчі дії. Такі інструменти можуть бути рухливими (предметний компонент фізичної діяльності як спеціалізований / неспеціалізований” [Загнітко 2012/2: 369–370]: *Наступного ранку я не встиг ударити сокирою по поліні, як прибіг солдат* (Р. Андріяшик); *Я постійно калічу себе ножем, коли накраюю хліб* (С. Андрухович). Реалізування субстанційного інструментива (↔ інструментатива) формою орудного відмінка є валентно зумовленим і позиційно закріпленим у лінійно реченнєвій структурі. У концепції інструменталія Є. Тимченка такий вияв інструменталія кваліфіковано як регулярний в об’єктивних дієслів: *На сіно ця трава не годиться: її не вскубнеш коосою, збивається в клубки* (В. Близнець); *Батько зачав лопатою вирубувати під корінь будяки, а дід Рятушняк виривати лободу* (М. Вінграновський). Особливої уваги вимагає розгляд Є. Тимченком локативно-аналітичного реалізування інструменталія.

У своїй семантиці іменниково-орудний є надзвичайно розмаїтим із чітко вираженим прототиповим інструментальним значенням. Діапазон семантичних ролей іменниково-орудного охоплює: 1) роль інструмента: *Слухав* (Іван Петрович — А. 3.) *Тетяну, співчував їй, щось різав ножем, діставав виделкою з полумиска, пив з кухлика узвар* (М. Коцюбинський); *У чистий дзвін копит зрідка влітається металевий перестук, начеб коваль відривчасто б’є молотком по ковадлу: задні підкови досягають передніх* (М. Стельмах); 2) роль засобу: *Такою крейдою пишуть також увечір перед Юрієм хрести на дверях стаєн і хлівів, щоби ніяка нечиста сила не шкодила худобі* (І. Франко); *Власні уподобання, підказані власністю його непримхливого серця, коли він зважував, що, як і якою фарбою малювати!* (В. Домонтович); 3) роль пацієнса: *Він керував заводом стратегічного значення* (А. Кокотюха); *Диригував оркестром наш добрий знайомий Венедикт Валентинович* (О. Донченко); 4) роль ефектора: *Зірки на крилах розмило дощем, крізь бетон на постаменті билась суха трава* (С. Жадан); 5) роль траєкторії: *Куди її везуть? Спочатку їхали лісом, — це Стеха визначала по хльосканню гілля, а незабаром вискочили в степ: тут*

припекло сонце (В. Малик); 6) роль стимулу: *Від Сікори пахне морем, він увесь сяє* (Ю. Бедзик); *Дорослі соромляться своєї приналежності до тварин, ласкаво дозволяючи дітям захоплюватися красою і мудрістю живих створінь* (Г. Пагутяк); 7) роль часу: *Казав вечорами не виходити з хати, бо може надлетіти «випадкова» куля* (М. Андрусак); 8) роль аспекту: *Перед Манюсею, котра ніколи не вирізнялася розумом, він відбрехався, але що скаже на роботі?* (Ю. Винничук); 9) роль еталона порівняння: *«Увечері я вийшла на город і почула дуже незвичайний і дивний звук — наче хтось гавкав, нявкав і кричав совою одночасно», — згадує жителька села* (Сільські вісті. 2011.12.01); 10) роль міри: *Але що могли зробити ці люди? Бігали, носили відрами воду, хлюпали на вогонь, а він горів усе дужче* (Б. Грінченко); *Єдине, що трапляє, це вода, яку треба буде викручувати з криниці і носити відрами* (А. Дністровий). В українській мові майже не трапляється орудний у ролі причини та функційно нерегулярним постає іменниково-орудний агенса, характерний для пасивних конструкцій, який тривалий час нав'язувано українському синтаксису як такий, що посилює і / чи поглиблює взаємодію мов, формуючи їхню сталу граматичну множину. В одному з досліджень наголошено: „Відділ граматики Інституту української мови НАН України пропонує уникати пасивних конструкцій на зразок *Рекомендовано до друку вченою радою Інституту української мови НАН України*. Натомість вважає доцільним використовувати двоскладне речення — *Рекомендувала до друку вчена рада*” [Лаврінець 2010: 13–14], що відбиває основні напрями стилістичного внормування в сучасному граматичному ладі української мови.

За своїм виявом іменниково-орудний локативно-аналітичної семантики постає флексійно сильним, синтагмально рівнорядним, позиційно неоднорідним, семантично одностатусним з внутрішньою варіантністю, функційно полідіапазонним.

Флексійно іменниково-орудний має сильний вияв. У закінченнях іменниково-орудного відбито диференціювання іменників на тверду (-ою / -ами, -ом / -ами: *липою / липами, дубом / дубами*), м'яку (-ею / -ями, -єм (-јем) / -ями (-јем), -ям / -ями: *пустелею / пустелями, якорем / якорями, знанням / знаннями*), мішану (-ею / -ами, -ом / -ами: *межею / межами, екземпляром / екземплярами*) групи, а також флексії -ю / -ями, -ою / -ами (*тінню / тіннями, церквою / церквами*), -ам / -ами, -ям / -ами (*лошам / лошатами, плем'ям (племенем) / племенами, телям / телятами*). В іменниково-відмінковій флексійній структурі орудний аналітично-локативної семантики має сильну позицію й формує флексійне ядро іменниково-відмінкової системи. Водночас флексійна мотивованість іменниково-орудного аналітично-локативної семантики є послабленою, оскільки її реалізування залежить від функційного статусу синтаксичної аналітичної морфеми, її семантики: *над деревом і під деревом, перед деревом і за деревом*.

У синтагмальній виявлюваності іменниково-орудний аналітично-локативної семантики постає сильним з відповідним набором аналітичних синтаксичних морфем зразка *за, під, попід, перед, над* та ін., з-поміж яких легко простежувані відповідні просторові координати з відбиттям просторових меж: *над* об'єктом, *під* об'єктом, *за* об'єктом, *перед* об'єктом: ***Над будинком*** летіла хмара вороння з криком та лопотінням крил, злагоджено, наче військо наступало (Г. Вдовиченко); ***Гараж під будинком***, нам варто лише сісти в спеціальний ліфт, — пояснив він, вловивши запитливий погляд, який Лукас кинув на Пат (П. Загребельний); ***Третя група*** складалася з шістьох Штепанових підлеглих, яких ми спрямували на галявину ***за будинком*** (О. Авраменко, В. Авраменко); ***Коли флаєр*** приземлився на майданчику ***перед будинком*** Руслана Ковальова, Олег зміряв мене пильним поглядом (О. Авраменко, В. Авраменко). Просторова семантика синтаксичних аналітичних морфем може бути описана в межах топологічного підходу, обґрунтованого М. Гервегом [Herweg 1991: 758–785] щодо прийменника *in*, де значення кваліфіковано як 'включення' (inclusion) одного об'єкта в інший. Свого часу Л. Талмі схематизував простір у його відбитті мовними одиницями, наголошуючи, що топологічні типи структурують мовний простір. Спираючись на аналіз значення (meaning) і поверхневого вираження (surface expression), дослідник диференціює семантичні елементи (рух, шлях руху, фігура / орієнтоване, фон / орієнтир, спосіб, причина) й поверхневі елементи (дієслово, службові слова, підрядні частини) та аргументує відсутність симетрії між визначеними двома рядами елементів. Очевидно, твердження про те, що „людина вимірює не окремі параметри, а об'єкт повністю, зараховуючи його до того чи до того топологічного типу — круглі, витягнуті, плоскі, безформенні” (за Л. Талмі, порівн. також [Плунгян, Рахилина 2000: 115–133]), потребує свого поглиблення, оскільки кваліфікація об'єкта постає в аспекті його зв'язності (кількість складників, внутрішніх структурвань і т. ін.) і / чи неможливості такої кваліфікації з внутрішньою будовою (можливо для поверхні куба, але зовсім неприйнятне для поверхні тора) як особливі величини неперервності). Для топологічної класифікації неістотним постає викінчене знання розмірів (довжини, ширини, глибини, товщини та ін.) об'єкта: ***Гуркіт*** одинокого мотора просто ***над хатою*** не привернув моєї уваги (М. Андрусяк); ***Запасний вихід*** із бункера виходив далеко ***поза хатою*** (М. Андрусяк); ***Перед хатою*** стоїть старий гіллястий ясен, усю хату й половину дворища ***вкриває*** він своїми вітами (С. Васильченко); ***Під хатою*** лежала ***первернута догори дном*** байда (І. Багрянний). У викладених прикладах аналітично-локативний іменниково-орудний диференційований за відповідними геометричними точками (попереду ↔ позаду ↔ унизу ↔ вгорі), кожна з яких має власний горизонтальний і вертикальний фрактали в текстовій структурі. Іменниково-орудний аналітично-локативної семантики є позиційно неоднорідним, оскільки може займати будь-яку лінійну внутрішньореченне-

ву позицію: *Ген за подвір'ям стовбичили, плачучи, поодинокі жінки й діти* (І. Багрянйй) — ініціальна; *По небу прокотився невидимий грім і внав десь поблизу, за лісом* (В. Дрозд) — фінальна; *а на болоті за лісом нікого нема, у лузі косарі* (В. Дрозд) — внутрішньорядна лінійно-середина; *а я гадкую собі, що усе сее тільки у нас у Мньові да у довкіллі і робилося, за лісами та болотами* (В. Дрозд) — опосередковано лінійну (у довкіллі → *за лісами та болотами*) та ін.

Семантична одностатусність іменниково-орудного аналітично-локативної семантики визначується належністю таких форм до множини локативності з внутрішнім диференціюванням окремих секторів 'позаду', 'попереду', 'знизу', 'вгорі', 'усередині простору'. Кожний з таких секторів мотивований позиційним закріпленням при тих чи тих дієсловах. Так, семантика 'позаду' постає регулярною при дієсловах, які виділив Є. Тимченко [1926], зокрема: *класти, покласти, положити, ставити, поставити, лягати, лягти, залягати, залягти, сідати, сісти, засісти, присісти, ставати, стати*. При названих дієсловах використовуються форми іменниково-орудного аналітично-локативної семантики: *Тоді Здан-кричник зладив ще одного. Цього вже поставив за Чорними ворітьми, навчив кількох боїв самим заряджати й кидати. Свенельд поодкочував свої пороки ще далі назад* (І. Білик). До таких утворень прилягають реалізації іменниково-орудного синкретичної семантики (аналітично-локативного й атрибутивного значень): *поза садом, поза лісом, поза мостом, поза селом, поза городом, поза полем* (дорога → яка? і де?): *Я стежкою (якою? і де?) поза садом їхав, а він крадеться, а тоді як шугоне в куці* (В. Нестайко). До синкретичних належать також форми іменниково-орудного із синтаксичними аналітичними морфемами між (межи): *між горами, між селами, між лісами* (Ці три доби ми з Дружанюю пересиділи в зимарці між лісами (якій? і де?) (Р. Андріяшик). Сюди ж потрібно зарахувати й форми з аналітичною синтаксичною морфемою поміж — зі значенням 'поширення в певному просторі' (Є. Тимченко [1926]): *поміж туманами, поміж горами, поміж листям, поміж гіллям, поміж рядами*, пор.: *Колись давно-давно поміж горами, на пречудовій долині розкинулася країна Соняшина* (В. Багірова). До заявленої множини прилягають форми з аналітичною морфемою проміж із розмежуванням придієслівного (йти проміж лісами, утекти/утікати проміж будинками: *Блукав я самотньо проміж деревами / з мою печаттю один / і мучивсь гіркими давнішими снами* (П. Куліш) та приіменникового (ходіння проміж горами) виявів.

Семантика 'вгорі'(вищечогось) є регулярною для дієслів з постпозиційною аналітичною синтаксичною морфемою над на кшталт *стояти над воротами* й нерегулярною для дієслів зразка *світити над лісом, шуміти над лісом*. Є. Тимченко диференціює два значення такого іменниково-орудного аналітично-локативної семантики [див.: Тимченко 1926]: 1) 'щось або стан у положенні

вище чогось’: *Над лісом місяць світить* (А. Дімаров) і 2) ‘близькість до того, що за своїм положенням нижче’: *Над річкою, над ярцем стоїть дівка з молодцем* (П. Чубинський). Напрями розмежування заявлених двох значень дослідник не актуалізує. Останнє мотивовано тим, що встановлені два різновиди можна диференціювати з максимальним урахуванням їхньої синтагмальності й застосуванням геометричного моделювання простору наратора. Усе, що відбувається вище від нього, стосується першого різновиду значення (*над хмарою, над деревом, над лісом*), а все, що геометрично нижче від точки розташування наратора, природно пов’язане з другим (*над морем, над водою, над рікою*). Водночас постає питання про значеннєву кваліфікацію конструкцій зразка *над джерелом*, адже джерело може знаходитися ‘вище чого’ й ‘положенням нижче’: *Тади знову прийшли комсомольці під гору Крукову, прочувши про сеє, геть кручу над джерелом зрили, глину утрамбовували дерев’яними товкачами* (В. Дрозд) — перше значення і *Стояла дівчина над джерелом* (В. Дрозд) — друге значення. Розглядаючи особливості іменниково-орудного аналітично-локативної семантики із синтаксичною морфемою *понад*, Є. Тимченко [див.: Тимченко 1926] наголошує на значущості в таких утвореннях відтінку ‘поширення в просторі’, що можна поглибити через актуалізування семантики ‘поширення в просторі над чимось’: *Потім він плив морем, чи, вірніше, не плив, а летів понад морем, без літака, просто, як пташки* (Є. Гуцало); *Мисливець обережно йшов понад берегом, уважно придивляючись до куців* (О. Бердник). Функційна полідіапазонність іменниково-орудного аналітично-локативної семантики мотивована його семантичною варіативністю (‘вгорі’ ↔ ‘внизу’ — ‘позаду’ ↔ ‘попереду’ ↔ ‘у середині чогось’ та ін.), наявністю похідних утворень із синкретичною семантикою. Відсутність однозначного лінійно-позиційного закріплення іменниково-орудного аналітично-локативної семантики відбиває його валентну немотивованість, комунікативно інтенційну значущість в опозиції ‘оповідач / спостерігач’.

У монографії *Вокатив і інструменталь в українській мові* Є. Тимченко [Тимченко 1926] концентрує увагу на встановленні закономірностей лінійного підпорядкування іменникового інструменталю, що мотивує диференціювання інструменталю у вільному зв’язку з дієсловом [Тимченко 1926: 19–31] й інструменталю в тісному (щільному) зв’язку з дієсловом [Тимченко 1926: 32–89]. Водночас ураховано функційне відношення іменникового інструменталю до номінатива як частини до цілого й цілого до частини [Тимченко 1926: 75–79], а також еволюційне заступання формами іменникового інструменталю форм номінатива, датива й акузатива з послідовним розглядом інструментального предикативного [Тимченко 1926: 79–88], інструментального апозиційного [Тимченко 1926: 88–89]. Іменниково-інструментальний апозиційний, на погляд дослідника, „вказує на ознаку, що не надається підметові чинністю дієслова, себто час, що з ним зв’язаний, а ознаку, що в момент чинності уявляється вже їм властивою, готовою, даною в них”

[Тимченко 1926: 88], порівн.: *Атосса вже втретє стала царицею Персії: спочатку її взяв дружиною рідний брат Камбіс, потім, ще за життя Камбіса, вона вийшла за самозванця Гаумату, а тепер Атоссу забрав до свого гарему й Дар'явауш (І. Білик) (↔ стала за царицю, взяв за дружину); Тепер він був керівником свого власного темного кола (О. Авраменко) (↔ був за керівника).*

Іменниково-орудний аналітично-локативної семантики Є. Тимченко розглядає з-поміж виявів орудного з аналітичними синтаксичними морфемами — прийменниками, наголошуючи, напр., що „прийменник **за** виражає просторове виображення «позаду» чи тут зіставляються положення кількох предметів у просторі, чи їх діяльність в ній, з цього підставою значіння розвинулися інші, залежні від речового значіння елементи, що входять в сполучення, дієслова і імення” [Тимченко 1926: 102]. Лінгвіст розмежовує статичний і динамічний іменниково-інструментальні аналітично-локативної семантики, статус яких мотивований дієслівною семантикою: *Бере господаря, садить за столом* (І. Франко); *Посаджений [Андрон Гурійович — А. З.] за столом на почесному місці, рябіє моряцьким тільником, крутоплечий, зовсім лисий* (О. Гончар); порівн. також: *класти, покласти, садити, посадити, лягти, лягати, залягти, ставати, ставити, поставити, лежати* та ін. У цьому разі диференціювання двох різновидів аналітично-локативної семантики замкнуто на дієсловах, а позиційний вияв іменниково-орудного імплікує в собі валентнозумовлену локативність (де?) — на позначення місця (локалізація одного предмета щодо іншого) і водночас окреслює динамічну локалізацію „одного предмета щодо іншого з вказівкою на вихідну або кінцеву точку поширення дії або стану” [Нетребчук 2003: 206].

Семантично протилежним синтаксичній аналітичній морфемі *за* в іменниково-орудного є морфема *перед*, що визначає простір ‘перед чимось’ (↔ де?): *Перед хатою стоїть старий гіллястий ясен* (С. Васильченко). Інколи такі форми мають синкретичний характер (локативне й об'єктне значення), що мотивовано вторинним лінійно позиційним характером у внутрішньореченевій структурі: *Море лежить перед ними спокійне, лише місячна доріжка, простелившись в далечинь* (О. Гончар) (*лежить перед ними* → де? і перед ким. Констатована в Є. Тимченка синтаксична аналітична морфема *наперед* (просторове значення) з іменниково-орудним у сучасному граматичному ладі не зафіксована [див.: Тимченко 1926].

Аналітично-локативна семантика форми іменниково-орудного з аналітичною синтаксичною морфемою *під* є протилежною формі з *над* і виражає значення ‘положення нижче другого предмета’ [Тимченко 1926]: *Один лише старий священик інколи сидить під деревом* (О. Бердник); *Ходив з дарабами від чотирнадцяти літ, поховав під Ворітцями батька* (Р. Андріяшик) чи ‘близькість’: *Собака стояв під грушею біля млинка і не зводив з Миколки зди-*

вованих очей (М. Вінграновський); *Гриць ліг під кущем лози поруч з Товкачем і задрімав на осонні* (О. Бердник). Значення ‘поширення в просторі’ виражає також аналітична морфема *пони́д* (порівн. значення прийменника *понад*) із внутрішнім диференціюванням ‘положення нижче другого предмета’ і ‘близькість’: *Сава пролетів поні́д аркою, заглибився в хащі лісу, ніби захоплений вихором птах* (О. Бердник) і *Міліція кілька днів шукала поні́д кущами* якихось речових доказів (Л. Костенко).

Іменниково-орудний аналітично-локативної семантики Є. Тимченко розглядає в структурі синтагм, зосереджуючи увагу на відповідних аналітичних синтаксичних морфемах [Тимченко 1926]. Крім того, дослідник зосереджувався на вивченні конкурентності форм інших аналітичних утворень — іменниково-знахідного, іменниково-родового та ін. Для науковця істотним постає статус аналітично-локативної семантики в загальній системі функційного вияву іменниково-орудного (темпорального, соціативного та ін.) [див.: Тимченко 1926]. Іменниково-орудний аналітично-локативної семантики у внутрішньореченнєвій структурі є позиційно незакріпленим і валентно незумовленим, чим і мотивована досить поширена синкретичність форм іменниково-орудного, семантична варіантність іменниково-орудного аналітично-локативної семантики. Внутрішня значеннева варіантність мотивована сприйняттям наратора об’єкта й відбиттям останнього у відповідній просторовій уяві. Іменниково-орудний аналітично-локативної семантики вимагає осмислення не лише в історико-лінгвістичній спадщині Є. Тимченка, а й розгляду його інтерпретації іншими вченими (Ю. Шевельов та ін.), дослідження його статусу в сучасному граматичному ладі з простеженням еволюційних змін у його цілісній функційно-семантичній парадигмі, виявом регулярності відповідних синтаксичних аналітичних морфем у реалізуванні аналітично-локативної семантики іменниково-орудного, установленням співвідношення динамічного й статичного значень іменниково-орудного аналітично-локативної семантики. Не менш перспективним постає визначення конкурентності форм іменниково-орудного аналітично-локативної семантики з рівно- й нерівнорядними відмінковими формами (знахідного, родового, давального та ін.), розкриття їхнього статусу в дискурсивних практиках і встановлення видозмін в об’єктивній мовносоціумній граматиці.

Список використаної літератури

- Бульгина А. С., *Творительный места беспредложный*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 246–265.
- Бульгина А. С., *Творительный места с предлогами*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 266–288.

- Вихованець І. Р., *Система відмінків української мови*, Київ: Наукова думка, 1987.
- Гадолина М. А., *Творительный ограничения*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 201–221.
- Гадолина М. А., *Творительный приименной*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 289–312.
- Городенська К., *Проблема виділення словотвірних категорій*, [в:] „Мовознавство”, 1994, № 6, с. 22–28.
- Гофман Т. В., *Концептуализация пространства в семантике предлогов*, автореф. дис. ... канд. филол. наук, Москва, 2005.
- Загнітко А., *Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни*, в 4-х томах, Донецьк: Донец. нац. ун-т, 2012.
- Кацнельсон С. Д., *Категории языка и мышления*, Москва: Языки славянской культуры, 2001.
- Костусьяк Н. М., *Структура міжрівневих категорій сучасної української мови*, Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012.
- Лаврінець О., *Активні і пасивні конструкції в сучасній українській науковій мові*, [в:] „Наукові записки НаУКМА, т. 111: Філологічні науки”, 2010, с. 11–16.
- Ландер М., *Механізм формування словотвірної категорії інструменталія як самостійної категорії непередикатного типу*, [в:] „Лінгвістичні студії / Linguistic Studies”, 2007, вип. 15, с. 407–411.
- Малаховская Л. С., *Творительный времени*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 222–246.
- Масицька Т., *Типологія семантико-синтаксичних реченневих залежностей*, Луцьк: Твердиня, 2016.
- Межов О. Г., *Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць*, Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012.
- Морозкина Е. А., Морозкин Ю. Н., Сафина З. М., *Пространственные предлоги в свете теории фракталов*, [в:] „Вестник Чувашского университета. Филологические науки. Языкознание”, 2017, вып. 1, с. 269–276.
- Мразек Р., *Синтаксис русского творительного (структурно-сравнительное исследование)*, Прага: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.
- Мурзіна Л., *Взаємодія словотвірної категорії інструментальності та інших словотвірних категорій іменника*, [в:] „Актуальні проблеми граматики”, 1987, вип. 2, с. 53–56.
- Мустайоки А., *Теория функционального синтаксиса: от семантических структур к языковым средствам*, Москва: Языки славянской культуры, 2006.
- Нетребчук Л. Н., *Засоби вираження категорії локативності в романі Ліни Костенко Маруся Чурай*, [в:] „Культура народів Причорномор'я”, 2003, № 43, с. 225–228.
- Плунгян В. А., Рахилина Е. А., *По поводу “локалистской” концепции значения: предлог ПОД*, [в:] *Исследования по семантике предлогов*, гл. ред. Д. Пайар, Москва: Русские словари, 2000, с. 115–133.
- Потебня А. А., *Из записок по русской грамматике*, т. I–II, Москва: Учпедгиз, 1958.

- Скаб М. С., *Грамматика апелляции в украинській мові*, Чернівці: Місто, 2002.
- Станишева Д. С., *Творительный совокупности*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 193–200.
- Станишева Д. С., *Творительный социативный*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 41–75.
- Тимченко Є., *Вокатив і інструменталь в українській мові*, Київ: з Друкарні Української Академії Наук, 1926.
- Тихомирова Т. С., *Процесс адвербиализации творительного падежа*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 313–350.
- Филлмор Ч., *Дело о падеже*, [в:] „Новое в зарубежной лингвистике”, 1981, вып. 10, с. 369–495.
- Ходова Т. И., *Творительный падеж в страдательных конструкциях и безличных предложениях*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 127–158.
- Ходова Т. И., *Творительный превращения и сравнения*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 181–192.
- Ходова Т. И., *Творительный причины*, [в:] *Творительный падеж в славянских языках*, под ред. С. Д. Бернштейна, Москва: АН СССР, 1958, с. 158–180.
- Якобсон Р. О., *Избр. раб.*, Москва: Прогресс, 1985.
- Wunderlich D. & Herweg M., *Lokale und Direktionale*, [in:] Stechov A. von. & D. Wunderlich (Eds.) *Semantik — ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*, Berlin–New York: de Gruyter, 1991, p. 758–785.
- Talmy L., *Toward a Cognitive a Semantics II. Typology and Process in Concept*, Boston: Massachusetts Institute of Technology, 2000, p. 17–71.

Spysok vykorystanoi literatury **[References]**

- Bulygina A. S., *Tvoritel'nyj mesta bespredlozhnyj [The Instrumental Case of a Place without Prepositions]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 246–265.
- Bulygina A. S., *Tvoritel'nyj mesta s predlogami [The Instrumental Case of a Place with Prepositions]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 266–288.
- Vykhovanets I. R., *Systema vidminkiv ukrainskoi movy [Case System of the Ukrainian Language]*, Kyiv: Naukova dumka, 1987.
- Gadolina M. A., *Tvoritel'nyj ogranicheniya [Instrumental Limitations]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 201–221.
- Gadolina M. A., *Tvoritel'nyj priimenoj [Instrumental with a Noun]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 289–312.

- Horodenska K., *Problema vydilennia slovotvirnykh katehorii [The Problem of Separating Word-Building Categories]*, [v:] „Movoznavstvo”, 1994, № 6, s. 22–28.
- Gofman T. V., *Konceptualizaciya prostranstva v semantike predlogov [Conceptualization of Space in the Semantics of Prepositions]*, avtoref. dis. ... kand. filol. nauk, Moskva 2005.
- Zahnitko A., *Slovyk suchasnoi linhvistyky: poniattia i terminy, v 4-kh tomakh. [Vocabulary of Linguistic Studies: Understanding and Terms, vol. 1–4]*, Donetsk: Donets. natsional. un-t, 2012.
- Kacnel'son S. D., *Kategorii yazyka i myshleniya [Categories of Language and Thinking]*, Moskva: Yazyki slavyanskoj kul'tury, 2001.
- Kostusiak N. M., *Struktura mizhrivnevnykh katehorii suchasnoi ukrainskoi movy [The Structure of the Inter-Level Categories of Modern Ukrainian Language]*, Lutsk: Volyn. nats. un. im. Lesi Ukrainky, 2012.
- Lavrinet O., *Aktyvni i pasyvni konstruksii v suchasni ukrainskii naukovi movi [Active and Passive Constructions in Modern Ukrainian Scientific Language]*, [v:] „Naukovi zapysky NaUKMA”, t. 111: Filolohichni nauky, 2010, s. 11–16.
- Lander M., *Mekhanizm formuvannia slovotvirnoi katehorii instrumentalna yak samostiinoi katehoriinepredykatnoho typu [The Mechanism of Formation of the Word-Building Category of the Tool as an Independent Category of the Unpredictable Type]*, [v:] „Linhvistychni studii Linguistic Studies”, 2007, vyp. 15, s. 407–411.
- Malakhovskaya L. S., *Tvoritel'nyj vremeni [Instrumental Time]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 222–246.
- Masytska T., *Typolohiia semantiko-syntaksychnykh rechennievnykh zalezhnosti [Typology of Semantic-Syntactic Deposits]*, Lutsk: Tverdynia, 2016.
- Mezhov O. H., *Typolohiia minimalnykh semantiko-syntaksychnykh odynyts [Typology of Minimal Semantic-Syntactic Units]*, Lutsk: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012.
- Morozkina E. A., Morozkin Y. N., Safina Z. M., *Prostranstvennye predlogi v svete teorii fraktalov [Spatial Prepositions in the Light of Fractal Theory]*, [v:] „Vestnik Chuvashskogo universiteta. Filologicheskie nauki. Yazykoznanie”, 2017, vyp. 1, s. 269–276.
- Mrazek R., *Sintaksis ruskogo tvoritel'nogo (strukturno-sravnitel'noe issledovanie) [The Syntax of the Russian Instrumental (Structural-Comparative Study)]*, Praga: Státní pedagogické nakladatelství, 1964.
- Murzina L., *Vzaiemodiia slovotvirnoi katehorii instrumentalnosti ta inshykh slovotvirnykh katehorii imennyka [Interaction of the Word-Building Category of Instrumentalism and Other Word-Building Categories of the Noun]*, [v:] „Aktualni problemy hramatyky”, vyp. 2, s. 53–56.
- Mustayoki A., *Teoriya funktsionalnogo sintaksisa: ot semanticheskix struktur k yazykovym sredstvam [Theory of Functional Syntax: from Semantic Structures to Language Tools]*, Moskva: Yazyki slavyanskoy kultury, 2006.
- Netrebchuk L. N., *Zasoby vyrazhennia katehorii lokatyvnosti v romani Liny Kostenko Marusia Churai [Means of Expression of Locative Category in Marusia Churai Novel by Lina Kostenko]*, [v:] „Kultura narodov Prychernomor'ia”, 2003, № 43, s. 225–228.

- Plungyan V. A., Raxilina E. A., *Po povodu "lokalistskoj" koncepcii znacheniya: predlog POD [Regarding the "Localist" Concept of Meaning: the Preposition POD]*, [v:] *Issledovaniya po semantike predlogov*, gl. red. D. Pajar, Moskva: Russkie slovari, 2000, s. 115–133.
- Potebnya A. A., *Iz zapisok po russkoy grammatike, t. I–II [From Notes on Russian Grammar, Vol. I–II]*, Moskva: Uchpedgiz, 1958.
- Skab M. S., *Hramatyka apeliatsii v ukrainskii movi [Grammar of Appeal in the Ukrainian Language]*, Chernivtsi: Misto, 2002, 272 s.
- Stanisheva D. S., *Tvoritel'nyj sovokupnosti [Instrumental Aggregate]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 193–200.
- Stanisheva D. S., *Tvoritel'nyj sociativnyj [Instrumental Sociative]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 41–75.
- Tymchenko Y., *Vokatyv i instrumental v ukrainskii movi [Vocativ and Instrumental in the Ukrainian Language]*, Kyiv: Z Drukarni Ukrainskoi Akademii Nauk, 1926.
- Tixomirova T. S., *Process adverbializacii tvoritel'nogo padezha [Adverbialization Process of the Instrumental Case]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 313–350.
- Xodova T. I., *Tvoritel'nyj padezh v stradatel'nyx konstrukciyax i bezlichnyx predlozheniyax [Aboriginal in Passive Constructions and Impersonal Sentences]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 127–158.
- Xodova T. I., *Tvoritel'nyj prevrashheniya i sravneniya [The Instrumental Transformation and Comparison]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 181–192.
- Xodova T. I., *Tvoritel'nyj prichiny [Instrumental Reasons]*, [v:] *Tvoritel'nyj padezh v slavyanskix yazykax*, pod red. S. D. Bernshtejna, Moskva: AN SSSR, 1958, s. 158–180.
- Yakobson R. O., *Izbr. rab. [Selected Works]*, Moskva: Progress, 1985.
- Wunderlich D. & Herweg M., *Lokale und Direktionale*, [in:] Stechov A. von. & D. Wunderlich (Eds.), *Semantik — ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*, Berlin – New York: de Gruyter, 1991, p. 758–785.
- Talmy L., *Toward a Cognitive a Semantics II. Typology and Process in Concept*, Boston: Massachusetts Institute of Technology, 2000, p. 17–71.